

Алексєєнко Д. Г.,
здобувачка,
Бердянський державний педагогічний університет,
науковий керівник – кандидатка філологічних наук,
доцентка **О. В. Боговін**

ПОРІВНЯННЯ КЛАСИЧНОГО ДЕТЕКТИВУ І ПРОТОДЕТЕКТИВУ «КАЛЕБ ВІЛЬЯМ» ВІЛЬЯМА ГОДВІНА

Детективна історія виникла як наслідок спроб людської свідомості осмислити причини скоєння злочинів. У цій якості вона присутня у великій кількості творів як частина навколишньої дійсності, де найчастіше порушуються норми суспільного життя.

Мета дослідження: порівняти протодетектив «Калеб Вільям» Вільяма Годвіна та класичну схему детективу.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань:

1. Пояснити специфіку поняття «детектив».
2. Проаналізувати закони детективного жанру, його компоненти.
3. Визначити особливості жанру класичного детективу.
4. Проаналізувати модель протодетективу «Калеб Вільямс» Вільяма Годвіна.
5. Надати заключне визначення детектива й схему порівняння.

Об'єктом дослідження є «Калеб Вільям» Вільяма Годвіна.

Предмет дослідження – порівняння класичного детективу й протодетективу.

Практичне значення – робота може бути використана для вивчення, дослідження матеріалу в шкільних програмах, спецкурсах і семінарах, присвячених роз'ясненню детективу, а також у шкільній практиці під час проведення факультативів із популярних жанрів літератури.

Детектив (англ. Detective, від лат. Detego – розкриваю, викриваю):

- 1) людина, фахівець з розслідування кримінальних злочинів, сищик;
- 2) літературний твір або фільм, в основі яких лежить розслідування заплутаного злочину, частіше вбивства [1].

Головне в детективному романі полягає в розкритті хитросплетінь, пов'язаних зі злочином, логіка цього розкриття. Як правило, детективний роман містить два плани, дві сюжетні лінії [8].

По-перше, дійсний, реальний злочин.

По-друге, реконструйована, відтворена інтуїцією і досвідом детективу версія злочину. Спочатку ці лінії не тільки не збігаються, але, як правило, розходяться в різні боки. Вся логіка детективного роману полягає в якомога більшій близькості двох спочатку відмінних сюжетних ліній, їх перетині, а в фіналі – і в повному злитті [8].

Закони детективу вимагають певної рівноваги між таємницею, пов'язаною зі злочином і її розслідуванням. Отже, в детективному романі

існують принаймні **чотири елементи**, на основі яких будується сюжет (**хто, коли, як і чому**). Уміло варіюючи їх, можна створювати напружену дію, в якій будуть присутні: момент гри, чергування загадки і її розгадки, таємниці її розкриття. Цим пояснюються великі виразні можливості жанру, його гнучкість, здатність задовольняти найрізноманітніші художні смаки та інтереси [8].

Компоненти детективу:

- Персонажі: не більше одного детектива й злочинця й, як мінімум, одна жертва (труп).

- Протагоніст: робітник правоохоронних органів. Іноді може бути простий чоловік, але його інтелектуальний рівень є високим.

- Антагоніст: Злочинець не має бути професіоналом, повинен мати особисті мотиви для вбивства. Цим антигероєм є людина, що відіграє у романі помітну роль, тобто така персона, яка знайома і цікава читачеві, до того ж злочинець повинен займати важливе положення у суспільстві.

- Сюжет:

a) Не повинно бути нічого фантастичного, лише раціоналізм.

b) Лиходій виявлений за допомогою логічних умовиводів.

c) Читача не можна навмисне вводити в оману (крім як у тих випадках, коли його разом з детективом обманює злочинець).

d) Детектив будує ланцюг суджень на основі аналізу зібраних доказів.

- Мотив злочину: особистий.

- Злочин: Спосіб вбивства й засіб розкриття злочину повинні відповідати критеріям раціональності й науковості. Провина за здійснення злочину не повинна бути перенесена в детективному романі на злочинця-професіонала.

- Любовна лінія: немає.

- Навколишній світ: великих описів, психологічних аналізів не має бути [2].

У 1928 році С. С. Ван Дайн, американський письменник і журналіст (справжнє ім'я Віллард Гантінгтон Райт), уклав «Двадцять правил для написання детективних романів» [2].

Автором «Декалогу» (10 правил) для детективістів став Рональд Нокс, англійський священник і письменник, який уклав «Десять заповідей детективного роману» (1958) [5].

Класичний детектив містить три основних елементи: **злочин, розслідування та розгадку**:

- повнота фактів (до моменту, коли розслідування завершується, читач повинен мати достатньо інформації для того, щоб на її підставі самостійно знайти рішення);

- буденність обстановки (умови, в яких відбуваються події, в цілому звичайні і добре відомі читачеві);

- стереотипність поведінки персонажів (вчинки передбачувані, а якщо персонажі мають будь-які різко виділені особливості, то такі стають відомі читачеві);

- існування апріорних правил побудови сюжету (оповідач і сищик не можуть виявитися злочинцями) [2].

Помітною властивістю класичного детектива є закладена в ньому **моральна ідея**, або моральність, що по-різному передана у всіх творах цього жанру. Детектив закінчується покаранням злочинця і торжеством справедливості [5].

Можемо простежити як спільні, так і відмінні **рис** протодетективу «Каліб Вільям» Вільяма Годвіна й класичної схеми детективу.

Щодо персонажів твору – один детектив, в нашому випадку це Каліб, один злочинець Фокленд та труп Тірелла.

Протагоністом у творі виступає не робітник правоохоронних органів, а простий 18-річний хлопець Каліб, його інтелектуальний рівень є високим, що дає змогу виявити лиходія.

Антагоністом є багатий сквайр Фердинанд Фокленд, він шанований у суспільстві, всі герої твору сходяться на тому, що він доблесний і людина «честі». Бачимо, що злочинець має особистісні мотиви для вбивства. Орендатор Тірелл з'явився незваним на громадські збори і при всіх жорстоко побив Фокленда. Тіррела виставили за двері, Фокленд незабаром теж покинув збори, а через деякий час неподалік знайшли закривавлений труп Тіррела. Таки сквайр помстився за приниження його честі.

Сюжет зазначеного вище твору:

а) Не має нічого фантастичного. Автор подає звичайне, буденне життя – Фокленд творить добро і доводить, що заслуговує загальної любові і поваги, а Каліб гідний лише презирства за те, що мимоволі став звинувачувачем такої прекрасної людини, який був змушений переслідувати свого колишнього слугу.

б) Лиходій виявлений за допомогою логічних умовиводів. З дитинства хлопець був надзвичайно допитливим, тому коли він стає секретарем у Фокленда, бачить, що хазяїн веде замкнутий спосіб життя і часто впадає в похмуру задуму, змінну спалахами гніву, та наводить юнака на думку про те, що його господаря мучить якась таємниця. *«Совершенно непостижимым образом, в то самое время как мое преклонение перед мистером Фоклендом увеличилось и едва лишь улеглось сильное душевное возбуждение, передо мной снова встал старый вопрос, заставлявший меня строить разные догадки: не он ли убийца?»* [7, с. 107].

с) Читача не можна навмисне вводити в оману (крім як у тих випадках, коли його разом з детективом обманує злочинець). Лиходій Фокленд намагається нав'язати нам думку про невинність, коли виступає у суді й все звалює на Хоукінса та його сина (колись орендували землю у Тірелла). Саме в цей момент ми віримо йому, гадаємо, що все це правда. *«Когда решение судей было объявлено, послышался общий шепот одобрения и возгласы*

невольного восторга присутствующих... Фокленд был оправдан с полным доверием» [7, с. 119].

d) Детектив будує ланцюг суджень на основі аналізу зібраних доказів. Протягом твору головний герой намагається вивести злочинця на чисту воду, тонко продуманими питаннями і нібито випадковими натяками він доводить Фокленда мало не до божевілля. Й той нарешті зізнається: *«Я самый низкий из негодяев. Я убийца Тиррела, я убийца Хоукинсов» [7, с. 143]. «Мистер Фокленд – убийца!» – повторял я про себя, выйдя от него. От ужасного слова «убийца» кровь стыла у меня в жилах. Он убил мистера Тиррела, потому что не мог справиться со своим чувством обиды и злобой. Он пожертвовал Хоукинсом-старшим и Хоукинсом-младшим, потому что был обесчещен публично и не в силах был перенести позора» [7, с. 158].*

Злочин: спосіб вбивства й засіб розкриття злочину повинні відповідати критеріям раціональності й науковості.

За твором сквайр Фердинанд Фокленд постає дуже розумною й продуманою людиною. Та спосіб вбивства є легковажним, зовсім непродуманим, був здійснений в пориві гніву, що змушує сумніватися «А чи насправді чоловік є ерудованим?».

Провина за здійснення злочину не повинна бути перекладена в детективному романі на злочинця-професіонала.

Якщо ж говорити про розкриття цього жахливого вчинку, то Каліб гідно довів винність зловмисника. Впродовж багатьох років він терпів знущання колишнього хазяїна, та муки совісті не дозволили більше знущання над самим собою. Він подався до суду, де щирою реплікою примусив визнати злочин. Як бачимо, тут протодетектив не відповідає схемі класичного детективу.

Любовна лінія: наявна. Бідна родичка Тірелла була закохана в Фокленда, який її рятував декілька разів. Та гине через ворожнечу цих двох персонажів.

Навколишній світ: великих описів, психологічних аналізів не має бути.

Вільям Годвін детально подає внутрішню й зовнішні характеристики героїв. Їх почуття, роздуми, муки совісті, висновки. Наприклад, *«Хотя у него не было сознания своей невинности, которое заставляло содрогаться от человеческой ненависти, как совершенно им не заслуженной, но властность его характера и опыт, который он имел в отношении уступчивости окружающих, приводили к тому, что осуждение он воспринимал с исключительно сильным гневом и раздражением» [7, с. 364]. «Иногда я одобрял свой поступок, – или как справедливое возмездие, или как необходимую самозащиту, или как-то, то по беспристрастной и человеколюбивой оценке было наименьшим злом. Порой меня одолевали сомнения. Но несмотря на эту смену чувств, я твердо держался прежнего решения. Я чувствовал себя так, как будто меня увлекает прилив неодолимой страсти» [7, с. 364].*

Протодетектив	Класичний детектив
Детектив, злочинець, жертва	Детектив, злочинець, жертва
Протагоніст: слуга, проста людина.	Протагоніст: робітник правоохоронних органів.
Антагоніст: не професіонал, значне місце у суспільстві.	Антагоніст: не професіонал, значне місце у суспільстві.
Сюжет: а) Не має нічого фантастичного, лише раціоналізм. б) Лиходій виявлений за допомогою логічних умовиводів. с) Вводимо в оману. д) Детектив не має доказів.	Сюжет: а) Не повинно бути нічого фантастичного, лише раціоналізм. б) Лиходій виявлений за допомогою логічних умовиводів. с) Читача не можна навмисне вводити в оману (крім як у тих випадках, коли його разом з детективом обманює злочинець) д) Детектив буде ланцюг суджень на основі аналізу зібраних доказів.
Мотив злочину: особистий.	Мотив злочину: особистий.
Злочин: За твором антагоніст постає дуже розумною й продуманою людиною. Та спосіб вбивства є легковажним, зовсім непродуманим, був здійснений в пориві гніву, що змушує сумніватися «А чи насправді чоловік є ерудованим?». Доведено винність.	Злочин: Спосіб вбивства й засіб розкриття злочину повинні відповідати критеріям раціональності й науковості. Провина за здійснення злочину не повинна бути перенесена в детективному романі на злочинця-професіонала.
Любовна лінія: наявна.	Любовна лінія: немає.
Навколишній світ: багато великих описів, психологічних аналізів.	Навколишній світ: великих описів, психологічних аналізів не має бути.

У кінці нашого аналізу хочемо – цілком за Гегелем – повернутися до нашого вихідного пункту: до визначення поняття детектив. Спочатку визначили детектив як літературний твір, в сюжеті якого основну роль відіграє наявність загадки. Тепер, користуючись результатами нашого дослідження детективу, можемо дати більш повне і точне визначення цього жанру:

Детектив – це літературний твір, в якому на доступному широкому колу читачів побутовому матеріалі демонструється акт діалектичного зняття логічного протиріччя (рішення детективної загадки). Необхідність наявності в детективі логічного протиріччя, теза і антитеза якого однаково істинні, зумовлені деякі характерні особливості детективного жанру – його гіперлогічність, відсутність випадкових збігів і помилок.

Класичною специфікою детективу як жанру є інспірування у читача інтересу до власного розслідування, тобто, у підсумку, до спроби власної інтелектуальної реконструкції картини злочину, – подібно до того, як сентиментальний роман змушує читача моделювати психологічну сферу, «приміряючи» на себе ті чи інші емоційні стани персонажів.

Властивістю класичного детективу є закладена в ньому моральна ідея, або моральність. Детектив закінчується покаранням злочинця і торжеством справедливості.

Формальний статус персонажа не є суттєво важливим, – усіма ними, як і першим в історії жанру великим детективом в романі філософа-анархіста У. Годвіна «Каліб Вільямс», «рухає цікавість». Справжнім героєм детективу виступає суб'єкт, що пізнає, так звана – «мисляча машина».

Література

1. Большая энциклопедия: в 62 томах. Т.15 [Текст]. Москва: ТЕРРА, 2006. 592 с.
2. Ван Дайн С. С. Двадцать правил для написания детективных романов. URL: <http://detective.gumer.info/txt/vandine.doc> (дата звернення: 23.09.2022).
3. Детектив (жанр). URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Детектив_\(жанр\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Детектив_(жанр)) (дата звертання: 21.09.2022).
4. Барзен Ж. Детективне розслідування і літературне мистецтво. URL: <https://dereksiz.org/jak-barzen-detektivnoe-rassledovanie-i-literaturnoe-iskusstvo.html> (дата звертання: 21.09.2022).
5. Нокс Р. Как сделать детектив. *Нокс Р. Десять заповедей детективного романа*. Москва, 1990. С. 38–41. URL: <http://maxima-library.org/new-books-2/b/392838?format=read> (дата звертання: 21.10.2022).
6. Філоненко С. Детектив, пригоди, фантастика: популярні жанри літератури і масової культури. Бердянськ. 2020. 144 с.
7. Годвин У. Каліб Уильямс. Москва, 1961. 389 с.
8. Шестаков В. П. Мифология XX века: Критика теории и практики буржуазной «массовой культуры». URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Shest/01.php (дата звертання: 21.10.2022).